

Едуард Іванченко,

кандидат юридичних наук, професор (Українська технологічна академія),

докторант (Науково-дослідний інститут приватного права

і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України),

Радник Асоціації митних брокерів України

Eduard Ivanchenko,

Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Professor (Ukrainian Technological Academy),

Doctoral Student (Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and

Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine),

Advisor to the Association of Customs Brokers of Ukraine

e.iv@ukr.net

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРОВАДЖЕННЯ ДІДЖИТАЛ-ТЕХНОЛОГІЙ В МИТНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

LEGAL BASIS FOR THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE CUSTOMS SPACE OF UKRAINE

Анотація. Досліджено окремі напрями правового регулювання упровадження та технічного супроводження інформаційно-телекомунікаційних систем і діджитал-технологій в митному просторі України.

Abstract. The article examines certain areas of legal regulation of the implementation and technical support of information and telecommunication systems and digital technologies in the customs space of Ukraine.

Глобальна економіка, перебуваючи в процесі діджиталізації, знаходиться на тій стадії розвитку, коли новітні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) проникають в усі сфери суспільного буття. Вказані процеси не оминули і митну сферу, це дозволило провідним країнам світу максимально швидко діджиталізувати процеси, щодо окремих митних процедур та формальностей, надання послуг суб'єктами митної брокерської діяльності і іншими учасниками митних відносин та митної справи в цілому тощо.

Нормативним підґрунтям процесів технологічного оновлення в Україні є положення Митного Кодексу України (МК України) [1], згідно ст. 31 якого, митна справа здійснюється з використанням ІКТ, у тому числі заснованих на системах, що забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів митних органів, і засобів їх забезпечення, що функціонують на національному та/або міжнародному рівні.

Міжнародний рівень забезпечення використання ІКТ у митній справі полягає, перш за все, у виконанні зобов'язань прийнятих на себе Україною за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року (Угода про асоціацію) [2] та набуття нашою державою статусу кандидата на членство в ЄС. Згідно Додатку XV до Глави 5 Угоди про асоціацію, адаптація національного законодавства до права ЄС за напрямом «митне законодавство» - є пріоритетом державної митної політики.

Щодо конструктивних дій на шляху діджиталізації основних процесів у митному просторі України свідчить Висновок Єврокомісії щодо заявки України на членство в ЄС [3], який було оприлюднено у лютому 2023 року і в якому відзначено, що оцінка виконання розділу «Наближення митного законодавства» становить - 4-й із 5 можливих рівнів. Проте, Єврокомісія наголосила на подальших напрямках розвитку митної справи задля досягнення євроінтеграційного прогресу, зокрема вказала на необхідність: доопрацювання ІТ-системи для надання авторизацій; розвиток та вдосконалення митних ІТ-систем; удосконалення поточних процедур та методів роботи у деяких операційних сферах для покращення імплементації та дотримання митного законодавства, адаптованого до вимог ЄС тощо.

Основними напрямками правового забезпечення упровадження діджитал-технологій в митному просторі України є: 1) процедура спільного транзиту; 2) технологічні інструменти: «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», «ЄЧерга», «Електронна митниця»; 3) діджиталізація процедури ввезення гуманітарної допомоги; 4) окремі аспекти діджиталізації митної брокерської діяльності; 5) діджиталізація митної справи.

Актуальним проблемам правового регулювання процесів діджиталізації за практичними спрямуваннями: New Computerized Transit System – NCTS, «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», «ЄЧерга», «Електронна митниця»; процедура ввезення гуманітарної допомоги нами була присвячена окрема увага [4, 5, 6].

Вважаємо за доцільне в межах цієї наукової роботи зупинитися на проблематиці правового забезпечення діджиталізації окремих аспектів митної брокерської діяльності та діджиталізації митної справи як напрямку державної митної політики.

Варто зауважити, що *ефективна діяльність митних брокерів неможлива без ресурсно-програмного забезпечення підприємницької діяльності*. Така робота активно розпочалася згідно Наказу Держмитслужби від 10 грудня 2012 року «Про створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність в сфері державної митної справи»» № 708 [7], дія якого поширювалася на митних брокерів, і передбачала створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність в сфері державної митної справи» (ПК «Підприємства-посередники»).

Сучасний ринок діджитал-послуг пропонує митним брокерам вибір програмних продуктів для автоматизації їхньої діяльності. Такі продукти містять різні модулі і забезпечують різні напрями діджиталізації митної брокерської діяльності. Так, наприклад, програма для митного брокера «Diamond Bridge» має ключове значення в процесі автоматизації митного оформлення вантажів. В процесі оформлення будь-яких вантажів

відбувається обмін в електронному та паперовому вигляді службовою інформацією між митними органами та декларантом по чітко визначеним протоколам та форматам. Програма дозволяє максимально спростити й автоматизувати процес декларування вантажів, як в «паперовому» так і в «електронному вигляді», одержати миттєвий доступ до десятків класифікаторів і довідників, провести форматно-логічний контроль митної декларації по більш 1000 критеріях, містить повну та регулярно поновлювану базу нормативних документів по митному законодавству.

Серед основних функціональних можливостей програмного забезпечення для митного оформлення «Diamond Bridge» визначають: створення, підготовка, перевірка та друк всіх типів митних декларацій, розрахунок митних платежів, аналіз тарифного й нетарифного регулювання; створення, підготовка, перевірка та друк документів, які використовуються під час митного оформлення: облікових карток (карток акредитації), декларації митної вартості, товаротранспортних документів, актів митного огляду тощо; повний контроль на всіх етапах електронного декларування: накладення цифрового підпису на документи, автоматизований обмін електронними повідомленнями з митними органами України, отримання та друк оформлених документів; постійно поновлювана нормативна база документів по митному та податковому законодавству, що дозволяє проводити повнотекстовий пошук по документах, їх друк та експорт в офісні програми, створювати свої добірки документів тощо; інтегрована Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), легкий пошук необхідного коду товару за допомогою алфавітного покажчика; розрахунок митних платежів, аналіз документів, необхідних для митного оформлення товару тощо [8].

Визначальними, в частині *діджиталізації митної справи як напрямку державної митної політики*, слід визначити такі відомчі нормативно-правові акти як Наказ Міністерства фінансів України від 19 травня 2023 року № 263 «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, порядок і умови застосування її систем» (Наказ № 263) [9] і Наказ Міністерства фінансів України від 9 лютого 2024 року № 63 «Про реалізацію рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами» (Наказ № 63) [10], яким було реалізовано рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами (Комітет) «Про затвердження довгострокового національного стратегічного плану цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-Annual Strategic Plan For Electronic Customs, MASP-C)» [11].

Згідно Наказу № 263 Єдина автоматизована інформаційна система митних органів (ЄАІС) - багатофункціональна інтегрована автоматизована система, яка становить сукупність взаємопов'язаних інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем, що забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів митних органів з метою здійснення митної справи, і засобів їх забезпечення.

Основними завданнями ЄАІС є: забезпечення виконання митних формальностей, передбачених законодавством України з питань митної справи; автоматизація процедур митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі митного контролю після завершення митного оформлення таких товарів, визначення форм та обсягів митного контролю, механізмів тарифного і нетарифного регулювання ЗЕД, сприяння захисту прав інтелектуальної власності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обміну митною інформацією, ведення УКТ ЗЕД, прийняття рішень митними органами; обмін інформацією та електронна взаємодія між митними органами, правоохоронними та іншими уповноваженими органами, у тому числі іноземних держав; забезпечення електронної взаємодії між фізичними особами, фізичними особами - підприємцями, юридичними особами, нерезидентами, які є учасниками відносин, що регулюються законодавством України з питань митної справи, їх уповноваженими особами (представниками), іншими заінтересованими особами та митними органами, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України; забезпечення електронної взаємодії митних органів та їх посадових осіб з метою оперативної реалізації своїх повноважень, створення умов для зменшення часових та фінансових витрат на адміністративно-управлінські, інформаційно-пошукові, розрахункові та аналітичні роботи, моніторинг зведених та окремих даних, наявних у ЄАІС, обробку та формування значних обсягів даних, формування звітності; інформаційна підтримка здійснення митної справи під час виконання митними органами завдань і функцій, покладених на них законодавством України з питань митної справи, з метою підвищення ефективності їх виконання.

ЄАІС складається з функціональних систем центрального та локального рівнів, що функціонують на національному та/або міжнародному рівні, та засобів їх забезпечення.

До функціональних систем ЄАІС належать: автоматизована система митного оформлення «Центр» (АСМО «Центр»); автоматизована система митного оформлення (АСМО) та локальні підсистеми АСМО територіальних органів Держмитслужби, що взаємодіють з АСМО «Центр»; Єдиний державний інформаційний вебпортал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» (вебпортал «Єдине вікно»); електронна транзитна система, що функціонує на національному рівні (ЕТС).

Міністерство фінансів України (Мінфін) як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної митної політики: визначає можливість використання для здійснення митної справи систем як складових ЄАІС і засобів їх забезпечення, що забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів митних органів, а також порядок і умови застосування цих систем шляхом затвердження положення про ЄАІС, порядку і умов застосування її систем; визначає порядок виконання митних формальностей у разі виходу з ладу ЄАІС або АСМО; здійснює гармонізацію відомостей, що надаються через вебпортал «Єдине вікно», відповідно до рекомендацій та на основі моделі даних Всесвітньої митної організації; затверджує нормативно-технічний документ - набір гармонізованих відомостей для

надання через вебпортал «Єдине вікно» та забезпечує його систематичний перегляд з метою гармонізації відомостей, що надаються через вебпортал «Єдине вікно»; затверджує порядок інформаційної взаємодії між гарантами та митними органами.

Державна митна служба України (Держмитслужба) як адміністратор ЄАІС, володілець інформації в ЄАІС: здійснює володіння, використання та розпорядження ЄАІС; забезпечує функціонування та модернізацію ЄАІС; забезпечує функціонування на національному рівні ЕТС та її складових, що використовуються для цілей процедури спільного транзиту, передбаченої Конвенцією про процедуру спільного транзиту; здійснює функції, необхідні для забезпечення функціонування вебпорталу «Єдине вікно»; створює та упроваджує інші складові ЄАІС з метою реалізації закріплених за митними органами завдань і повноважень; затверджує порядок створення та упровадження програмних продуктів як складових ЄАІС; проводить консультації з усіма безпосередньо заінтересованими сторонами під час упровадження інших систем ЄАІС; здійснює контроль та моніторинг функціонування ЄАІС; визначає умови отримання користувачами ЄАІС можливості обробляти інформацію в ЄАІС і правила обробки цієї інформації, перелік користувачів ЄАІС та їх повноваження стосовно цієї інформації; забезпечує користувачам доступ до інформації в ЄАІС у порядку, встановленому відповідно до вимог законодавства України у сфері захисту інформації; здійснює технічну та інформаційну підтримку користувачів ЄАІС; здійснює навчання та методичне забезпечення користувачів ЄАІС; розробляє умови отримання користувачами ЄАІС можливості обробляти інформацію в ЄАІС і правила обробки цієї інформації та опубліковує їх на своєму офіційному вебсайті; забезпечує захист інформації в ЄАІС; розробляє та здійснює заходи щодо захисту ЄАІС та інформації, що в ній обробляється; забезпечує електронну взаємодію між ЄАІС та іншими електронними інформаційними ресурсами держави, інших суб'єктів інформаційного обміну; затверджує формати, структуру заяв, звернень, запитів, скарг, інших документів, подання яких до митних органів передбачено законодавством України з питань митної справи та які можуть подаватися в електронній формі, а також документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та подання яких митним органам передбачено законодавством України з питань митної справи в електронній формі, протоколи обміну даними й інші технічні специфікації та оприлюднює відповідну інформацію на своєму офіційному вебсайті; розробляє та приймає акти організаційно-розпорядчого характеру для забезпечення належного функціонування ЄАІС; укладає угоди про інформаційне співробітництво (інформаційний обмін); укладає договори на технічне обслуговування та залучення фахівців для виконання робіт з технічного супроводження обладнання ЄАІС; вживає інших організаційних заходів, пов'язаних із забезпеченням функціонування ЄАІС.

Наказ № 63, який затвердив «Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Державної митної служби України та її територіальних підрозділів на основі Багаторічного стратегічного плану електронної митниці ЄС (Multi-Annual Strategic Plan For Electronic Customs, MASP-C)», розроблений у контексті підготовки України до вступу до ЄС та виконання Додатку XV до

Угоди про асоціацію, яким встановлено чіткий перелік заходів, що їх Україна має виконати задля гармонізації митних процесів з європейськими стандартами. Особливу увагу було приділено виконанню всіх вимог щодо майбутніх інтеграцій до систем ЄС.

За основу взято Багаторічний стратегічний план електронної митниці ЄС (Multi-annual strategic plan for electronic customs, MASP-C). Національний план має стати керівним документом з питань упровадження та розвитку митних інформаційних систем у наступні роки. Успішна реалізація визначених трансформацій забезпечить ІТ-систему адекватними інструментами для боротьби з корупцією та шахрайством.

Як основу ІТ-стратегії Держмитслужби визначено, зокрема: сервісно-орієнтовну архітектуру; централізоване упровадження ЄАІС; гармонізований інтерфейс із ЄС і Єдине вікно для міжнародної торгівлі.

Увагу приділено запровадженню принципів кіберзахисту, особливо - запису та відстеженню історії запитів на внесення змін до даних, захисту від несанкціонованого доступу до інформації, неможливості зміни або втрати журналів роботи з даними, неможливості зміни інформації та документів, наданих користувачами з використанням кваліфікованого електронного підпису.

Серед пріоритетів ЄС нині є упровадження безпаперових процедур. У митній справі для цього реалізується Ініціатива електронної митниці (Electronic customs initiative). Для упровадження Е-Митниці розроблено Multi-annual strategic plan for electronic customs (MASP-C) – плановий документ, що охоплює всі митні проєкти, пов'язані з ІТ.

Держмитслужба передбачила поетапний підхід до упровадження електронної митниці: бізнес-аналіз, політика та правове оформлення; створення технічної специфікації системи; створення специфікацій для інтеграції з зовнішніми системами; розробка та упровадження системи.

У процесі ІТ-трансформації Держмитслужба використовуватиме управління бізнес-процесами та BPM-моделювання, що дозволить забезпечити цілісне уявлення про митні процеси та практичні наслідки їх упровадження відповідно до митного законодавства України та ЄС. План розрахований до 2026 року та передбачає залучення міжнародної технічної допомоги для побудови надійних та сучасних ІТ-систем Митниці.

Проведений нами аналіз правових засад упровадження діджитал-технологій в митному просторі України, щодо окремих аспектів митної брокерської діяльності та діджиталізації митної справи як напряму державної митної політики, дозволять осучаснити існуючі митні практики на рівні найкращих міжнародних стандартів.

Література

1. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 11.03.2024).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 11.03.2024).

3. Commission staff working document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: file:///C:/Users/38067/Desktop/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 11.03.2024).

4. Іванченко Е. Господарсько-правовий аналіз процесу діджиталізації митної справи: сучасний стан та перспективи розвитку. Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, діджиталізація, війна : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 68-78.

5. Іванченко Е. Особливості діяльності митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану: сучасний стан та перспективи правового регулювання. Юридичний вісник. 2023. № 6. С. 26-36.

6. Іванченко Е.П. Інституційні зміни діяльності митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану: особливості та перспективи правового регулювання. Соціальне спрямування економічної діяльності в умовах викликів воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні: правові та організаційні проблеми : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 30 листопада 2023 р.). Київ, НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 80-91.

7. Про створення програмно-інформаційного комплексу «Підприємства, що здійснюють діяльність в сфері державної митної справи»: Наказ Державної митної служби України від 10 грудня 2012 року № 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0708342-12#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

8. Програма для митного брокера Diamond Bridge. Програмне забезпечення для митного оформлення. URL: <https://brokstar.com.ua/ua/poslugi/prohrama-dlya-mytneho-brokera-Diamond-Bridge> (дата звернення: 11.03.2024).

9. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему митних органів, порядок і умови застосування її систем: Наказ Міністерства фінансів України від 19 травня 2023 року № 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-23#n17> (дата звернення: 11.03.2024).

10. Про реалізацію рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами» Наказ Міністерства фінансів України від 9 лютого 2024 року № 63. URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/pro-realizatsiiu-rishennia-komitetu-z-upravlinnia-informatsiiniimi-tekhnologiiami-u-sistemi-upravlinnia-derzhavnimi-finansami-420> (дата звернення: 11.03.2024).

11. Electronic Customs Multi-Annual Strategic Plan for Customs - 2019 Revision. MASP-C Rev. 2019 Version 1.1. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2019-12/2019_masp_strategic_plan_en.pdf (дата звернення: 11.03.2024).

References

1. Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2012 No. 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed March 11, 2024).

2. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, dated June 27, 2014. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed March 11, 2024).

3. Commission staff working document. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: file:///C:/Users/38067/Desktop/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (accessed March 11, 2024).

4. E. Ivanchenko. Economic and legal analysis of the process of digitalization of customs affairs: current state and prospects for development. Modern challenges for the private law of Ukraine: Europeanization, digitalization, war: materials Vseukr. science and practice conf. Kyiv: Research Institute of Private Law named after F. G. Burchak National Academy of Sciences of Ukraine, 2023. P. 68-78.

5. Ivanchenko E. Peculiarities of the activities of customs brokers in the conditions of the legal regime of martial law: the current state and prospects of legal regulation. Legal Bulletin. 2023. No. 6. P. 26-36.

6. Ivanchenko E.P. Institutional changes in the activity of customs brokers in the conditions of the legal regime of martial law: peculiarities and perspectives of legal regulation. Social direction of economic activity in the conditions of the challenges of martial law and post-war recovery in Ukraine: legal and organizational problems: scientific-practical materials. round table (Kyiv, November 30, 2023). Kyiv, Research Institute of Private Law named after F. G. Burchak National Academy of Sciences of Ukraine, 2023. P. 80-91.

7. On the creation of a software and information complex "Enterprises carrying out activities in the sphere of state customs affairs": Order of the State Customs Service of Ukraine dated December 10, 2012 No. 708. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0708342-12#Text> (accessed March 11, 2024).

8. Diamond Bridge Customs Broker Program. Software for customs clearance. URL: <https://brokstar.com.ua/ua/poslugi/prohrama-dlya-mytnoho-brokera-Diamond-Bridge> (accessed March 11, 2024).

9. On the approval of the Regulation on the Unified Automated Information System of Customs Authorities, the procedure and conditions for the use of its systems: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated May 19, 2023 No. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-23#n17> (accessed March 11, 2024).

10. On the implementation of the decision of the Information Technology Management Committee in the State Finance Management System" Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 9, 2024 No. 63. URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/pro-realizatsiiu-rishennia-komitetu-z-upravlinnia-informaziinimi-tekhnologiiami-u-sistemi-upravlinnia-derzhavnimi-finansami-420> (accessed March 11, 2024).

11. Electronic Customs Multi-Annual Strategic Plan for Customs - 2019 Revision. MASP-C Rev. 2019 Version 1.1. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2019-12/2019_masp_strategic_plan_en.pdf (accessed March 11, 2024).